

ПАМ'ЯТІ НАДІЇ МИХАЙЛІВНИ КРАВЧЕНКО

22 грудня 2001 р. зупинилося серце Надії Михайлівни Кравченко — археолога, історика, педагога. Професор кандидат історичних наук Н.М. Кравченко добре відома в професійних колах, передусім як дослідник ранньослов'янських старожитностей. Їй належить понад 70 наукових праць, серед яких колективні монографії та курс лекцій з археології та стародавньої історії України. Публікації свідчать про різноманітність наукових зацікавлень Н.М. Кравченко — від етноісторичних реконструкцій та досліджень духовної культури до проблем методології і джерелознавства, пам'яткознавства, культурології, краєзнавства. На її рахунок понад 40 польових сезонів, участь в експедиціях майже в усіх регіонах України, а також у Молдові та Росії.

Надія Михайлівна Кравченко народилася 4 листопада 1935 р. у Києві в родині істориків. Її батько був репресований і загинув в одному з магаданських таборів. Війну родина зустріла у Львові, де з 1939 р. її мати — Галина Андріївна Ніколаєнко — працювала викладачем університету. Шлях на схід для сім'ї закінчився в Сталінграді, звідки наприкінці 1943 р. вони переїхали до Кисва, оскільки мати була призначена директором Історичного музею. Після закінчення середньої школи в 1954 р. Н.М. Кравченко вступила до історичного факультету Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. Археологічну практику вона проходила в Переяславській експедиції. Після другого курсу, з метою спеціалізуватися в галузі слов'янської археології, Надія Михайлівна перево-

диться до Московського університету. Їй пощастило отримати якнайкращу фахову підготовку — деканом факультету та завідувачем кафедри археології за часів її навчання був А.В. Арциховський, лекції читали Б.О. Рибakov, А.Я. Брюсов, П.М. Третьяков, Г.Б. Федоров.

Після закінчення університету в 1959 р. Н.М. Кравченко повертається до Кисва, де за призначенням починає працювати в Інституті археології АН України. Враження на все життя залишилися в неї від спілкування в Інституті та експедиціях з видатними вченими В.П. Петровим, В.М. Даниленком, М.Ю. Брайчевським.

З 1961 р. Надія Михайлівна під керівництвом В.П. Петрова починає дослідження Косанівського могильника черняхівської культури (Вінницька обл.). Матеріали цих досліджень стали джерельною базою кандидатської дисертації «Косановский могильник как источник для изучения истории населения Побужья в первой половине I тыс. н. э.», яку Н.М. Кравченко підготувала за час навчання в аспірантурі (1965—1967 рр.) і успішно захистила в 1967 р. Багато розробок, започаткованих в дисертації, склали основу майбутніх досліджень. Це, зокрема, усе коло проблем, пов'язаних з історико-соціальною реконструкцією за матеріалами поховального обряду. Працею, що підбила підсумки багаторічного вивчення черняхівських некрополів, для Н.М. Кравченко стала монографія «Погребальные обряды черняховской культуры» (1983), підготовлена у співавторстві з Е.О. Симоновичем.

Надії Михайлівні пощастило вчитися у визначних учених і, можливо, тому вона підхопила цю естафету. В повному обсязі її творчий науковий потенціал розкрився в Київському педагогічному інституті (нині Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова), куди Н.М. Кравченко перейшла працювати в 1968 р. доцентом кафедри історії, а в 1985—1990 рр. була завідувачем кафедри. Викладаючи вітчизняну історію та археологію, вона цілеспрямовано досліджувала археологічні пам'ятки I тис. н. е. Н.М. Кравченко організувала і протягом 23 років (1969—1991) керувала роботою Ранньослов'янської експедиції історичного факультету. Завдяки її ініціативі та за її безпосередньою участю на історичному факультеті були створені кабінет археології музейного типу та археологічна лабораторія.

У перший же рік роботи експедиції, створеної з метою дослідження черняхівських пам'яток Київщини, були відкриті місцезнаходження з керамікою київського типу. Ці старожитності в той час були маловідомі і практично не досліджені. Саме ці матеріали на довгі роки стали об'єктом уваги експедиції, а головною проблемою — їх взаємозв'язки із синхронними черняхівськими пам'ятками та старожитностями 3-ї чверті I тис. н. е., які їх заступили.

Одним із досягнень експедиції є відкриття понад 100 нових пам'яток у басейні р. Стугна та створення археологічної карти регіону. Метод суцільної розвідки мікрорегіону дав змогу застосувати ландшафтний підхід, здійснити реконструкцію локального заселення в динаміці, а також провести порівняльне вивчення пам'яток. Розкопки поселення Обухів-2, що охоплює весь діапазон ранньослов'янських культур передкиєворуського періоду, дали змогу виявити послідовність зміни культур та по-новому підійти до висвітлення низки проблем стародавньої історії України.

З 1987 р. під керівництвом Н.М. Кравченко почалося систематичне вивчення Фастівсь-

кого р-ну (Київська обл.). Разом з археологічними дослідженнями вона брала активну участь у створенні краєзнавчого музею. Матеріали розкопок стали основою археологічної експозиції. Удалося також віднайти етнографічні матеріали та історичні реліквії.

Останні роки життя Н.М. Кравченко пов'язані з Київським інститутом «Слов'янський університет». Активна життєва позиція, стійкість і мужність не дозволили їй схилитися перед тривалою та важкою хворобою. Н.М. Кравченко працювала до останніх днів життя. Вона брала активну участь у розробці історіософських і методологічних проблем, зокрема, у підготовці курсу лекцій «Вступ до історії».

Талановитий педагог, Н.М. Кравченко підготувала чималий контингент фахівців — педагогів і науковців: істориків, археологів, юристів, культурологів, краєзнавців. Багато з них постійно підтримували з нею творчі та дружні стосунки. Ім'я Надії Михайлівни Кравченко назавжди вписане в історію археологічної славістики. Її талант, доброзичливість і професіоналізм залишаться в пам'яті тих, кому пощастило з нею спілкуватися.

ПАМ'ЯТІ ВАЛЕРІЯ СЕРГІЙОВИЧА ОЛЬХОВСЬКОГО

22 липня 2002 р. помер завідувач відділу скіфо-сарматської археології Інституту археології РАН, заступник головного редактора журналу «Российская археология», доктор історичних наук Валерій Сергійович Ольховський. Наша наука загубила одного з найталановитіших учених, який знаходився в порі розквіту, людину, яка відрізнялася чуйністю, відкритістю (усі, хто приїздив до Москви, знали, що знайдуть притулок, розуміння і в редакційній кімнаті відповідального секретаря журналу, і в нього вдома). Разом з тим, він був принциповим і авторитетним науковцем, у працях якого відчувалось і знання археологічних джерел, і розуміння історичного контексту, і самостійність висновків, і широкі, іноді парадоксальні узагальнення.

Кілька місяців не дожив Валерій Сергійович до свого 50-річчя. Народився він 27 грудня 1952 р. у с. Певек (Чукотський національний округ, Російська Федерація) у родині військовослужбовця. У 1970—1975 рр. на-